

MODULUL 2: ISTORIA APOLOGETICII CRESTINE

Lecția 7, Secolul XX (partea 2: 1950-2000) - Partea B

Contribuții Apologetice Protestante

Table of Contents

MODULUL 2: ISTORIA APOLOGETICII CRESTINE.....	1
Lecția 7, Secolul XX (partea 2: 1950-2000) - Partea B.....	1
Contribuții Apologetice Protestante.....	1
Ambivalență Apologetică.....	2
Repudierea apologeticii clasice, afirmarea proclamării (kerigma).....	2
Donald Bloesch: respingerea secularizării, afirmarea proclamării.....	2
Repudierea apologeticii clasice, focalizarea pe teologie seculară și dialog.....	2
Teologia interacțiunii și adaptării la societate: Langdon Gilkey.....	2
Apologetica postliberală dialogului aprioric, William C. Placher: o teologie inter-religioasă.....	3
Reîntoarcerea la forța argumentului.....	4
Intelligent design ca formă de dialog rațional neagresiv.....	4
Apologetica analizei critice-istorice a dovezilor: tendințe contradictorii.....	4
Wolfhart Pannenberg (1928—) și limbajul faptelor, al istoriei și al Scripturii.....	5
Varietate metodologică evanghelică: cinci tipuri principale de apologetică.....	5
1. Metoda clasică.....	5
Richard Swinburne (1934—).....	6
Norman Geisler (1932—).....	6
2. Metoda evidențialistă.....	6
3. Metoda cumulativă („cazuri cumulate” - presupuziționalism și evidențialism?).....	7
4. Metoda presupuziționalistă (și psihologizantă?).....	8
Carl F. H. Henry (1913—2003).....	9
5. Metoda epistemologiei „reformată” (o iluminare spirituală și logică clară).....	9
CONCLUZII.....	10

Ambivalență Apologetică

În cadrul denominațiilor protestante și evanghelice, a doua parte a secolului 20 rămâne în istorie ca o perioadă de adoptare de direcții apologetice noi și de ambivalență apologetică. În alte cuvinte, înțelegerea apologeticii se ramifică, se diversifică și rămâne marcate de o anumită nehotărâre, între respingere apologeticii clasice crearea de noi abordări apologetice. Sunt atât noi abordări teologice practice, experiențiale, secularizante, cât și forme de reîntoarcere la apologetica rațională, argumentativă.

Repudierea apologeticii clasice, afirmarea proclamării (kerigma)

La fel ca în cazul teologilor catolici, și mulți teologi protestanți au devenit reticenți față de apologetică, începând cu anii 1960. Unii, sub influența lui Karl Barth, s-au dezis explicit de această disciplină a apologeticii.

Donald Bloesch: respingerea secularizării, afirmarea proclamării

De exemplu, teologul american **Donald Bloesch** respinge eforturile lui Paul Tillich, Harvey Cox, și John A. T. Robinson care au încercat un tip de apologetică nouă, de tip secular, care să prezinte evanghelia în mod credibil pentru contemporani.

Bloesch este un gânditor "post-apologetic", de tip Barthian, care optează pentru o teologie kerigmatică și confesională, bazată pe Sf. Scriptură ca temelie a autorității. Totuși, vrea să ia în serios fenomenul necredinței care atacă creștinismul din lumea de afară.

Teologia kerigmatică (proclamatoare) include atunci, într-un fel, și apologetica. Dar, spre deosebire de mulți alți evanghelici, el nu încearcă să bazeze proclamarea creștină pe apologetica rațională.

Repudierea apologeticii clasice, focalizarea pe teologie seculară și dialog

Lansată de D. Bonhoeffer și Gogarten, în Germania, această teologie a fost influentă și în afara Germaniei. Harvey Cox a scris **The Secular City** iar J. A. T. Robinson a scris **Honest to God**.

Misiologistul olandez **Arend van Leeuwen** a prezentat istoria mondială ca un proces de secularizare continuă, care se întâmplă în veacul prezent sub patronajul credinței biblice. În contrast cu religiile păgâne, creștinismul demistifică lumea și o aduce sub stăpânirea omului.

Unele din aceste nuanțe se regăsesc și la autorii catolici cum ar fi **Teilhard de Chardin și Metz**. Cu toate acestea, nu se poate afirma că, într-adevăr, creștinismul a influențat sau a generat secularizarea, ci mai degrabă Renașterea și iluminismul au generat secularismul.

Teologia interacțiunii și adaptării la societate: Langdon Gilkey

Langdon Gilkey (1919—2004), consideră că dezbaterea teologică trebuie bazată pe nevoile practice, pe natura experienței zilnice, obișnuite. Gilkey crede că teologia are un rol intern (în Biserică) și unul extern (în societate, către necreștini) "theology has an inner and outer role." Conform lui Gilkey, teologia "It should set in its own terms the best ideals of the culture that it is in." but it should not merely advocate the cultural ideals. Concluzia lui este că teologia are un rol prophetic "theology should be a prophetic critic of church and culture."

Langdon Gilkey (1919–2004), face o clasificare a strategiilor în apologetica protestantă și identifică **trei direcții principale pe care le respinge:**

Apologetică neortodoxă – E. Brunner, Reinhold. Și Richard. H. Niebuhr, P. Tillich, și R. Bultmann; Neo-orthodoxia se consideră o re-afirmare modernă a traditionalismului creștin. Pleacă de la Barth. Reacționează față de liberalii raționaliști din sec. 19. Apără doctrinele fundamentale, dar o face într-un stil care accentuează revelația, experiența cu Dumnezeu, chiar abordările psihologizante și secularizante.

Apologetica procesului: John H. Cobb, Jr., Schubert M. Ogden; Este o teologie practică, care își dezvoltă capitolele ca răspuns la interacțiunea socială. Este apologetică în ideea că răspunde nevoilor zilei și arată relevanța adevărilor teologice tradiționale creștine.

Apologetica „limbajului religios adecvat”: Iam Ramsey, Donald Evans. Potrivit acestei strategii există o teologie kerigmatică, pentru biserică, și o teologie apologetică, pentru cei necredincioși.

După Gilkey, **aceste direcții nu reprezintă apologetici viabile.** El consideră că apologetica nu este credibilă decât ca parte a teologiei dogmatice sau confesionale. Aici, Gilkey atrage atenția că teologia kerigmatică trebuie să fie nu tehnică în limbaj, ci seculară, și astfel, apologetică, deoarece prezintă evanghelia în mod inteligibil pentru lumea seculară.

Apologetica postliberală dialogului aprioric, William C. Placher: o teologie inter-religioasă

William C. Placher, din Univ. Yale (curentul postliberal), a propus în 1989 o „teologie neapologetică”. Uneori, teologia poate deveni apologetică, pentru scurtă durată, ca să interacționeze cu societatea. Atunci ea va interacționa și ar trebui **să comunice credința în limbajul și cu presupunerile apriorice ale culturii dominante într-o societate.**

În 1991 Paul Griffiths, de la Univ. Chicago, un protestant care a devenit catolic, între timp, a propus apologetica interreligioasă, care are două direcții.

1. Imperativul epistemic (accent pe cunoașterea științifică și filosofică)

Religiile reprezintă forme de aproximare / mapare a cunoașterii lumii. Ca să le acceptăm sau respingem, trebuie o prezentare de motive cu privire la pretenția de adevăr și de cunoaștere a fiecărei religii, în speță a creștinismului

2. Imperativul etic (accent pe dezbateră modelului salvific oferit)

Se referă la susținerea cu care vine fiecare religie, anume că ar oferi o cale salvare adevărată, reală, pe o cale legitimă. Budismul și creștinismul își prezintă fiecare căile sale, unul, prin Nirvana, sau celălalt prin Hristos, precum și principiile realizării personale a eu-lui uman, prin

abdicarea de la eu-ul personal, sau prin acceptare celorlalți în dragoste. Este o formă de apologetică prin dialog inter-religios.

Reîntoarcerea la forța argumentului

Intelligent design ca formă de dialog rațional neagresiv

William A. Dembski și Jay Wesley Richards au editat cartea **Unapologetic Apologetics**. Ei deplâng renunțarea la cursurile de apologetică în seminarii. Dembski, în mod deosebit, propune o alternativă la evoluționismul biologic al lui Darwin, pe care o numește teoria “Intelligent Design”. Teoria dorește prin încurajarea argumentului științific să identifice semne ale unei inteligențe divine în creație.

Douglas John Hall este un reformat care propune că se poate face apologetică fără să afirmi cu superioritate și agresiv adevărul. Pentru el apologetica este un dialog, în cheie neagresivă cu cei îndoielnici.

John G. Stackhouse, Jr., crede într-o apologetică mai umilă, a dialogului, una care să fie gata, eventual, să admită că greșește. Important este să faci apologetică într-un mod participant, care îi angajează pe oameni la dialog. El atrage atenția asupra frumuseții intrinseci și a caracterului pozitiv al creștinismului, pe linia lui G. K. Chesterton, C. S. Lewis, și Austin Farrer.

Apologetica analizei critice-istorice a dovezilor: tendințe contradictorii

Problema identificării lui Isus cel istoric, **historical Jesus**, a continuat să fie dezbătută. Johannes Weiss și Albert Schweitzer au încercat să respingă eforturile liberale de ignorare a persoanei fizice istorice a lui Isus, ca mitologie, și au reconstruit potretul istoric al lui Isus ca o explorare (quest) bazată pe istoria religiilor și integrarea NT în contextul acestora, în sec. 1.

Reacția lui Bultmann de demitologizare, conform căreia istoria NT nu are importanță a fost respinsă.

Între timp, a apărut o școală istorică despre NT (**the Jesus Seminar**) care a căutat un portret minimalist al lui Isus, printr-o evaluare supercritică a informațiilor din NT. A ajuns la o diminuare a valorii Scripturii, pentru că ar conține puține afirmații direct atribuibile lui Isus. Analiza de tip istoric l-a dus pe Gerd Luedemann la considerarea că mai puțin de 5% din NT se poate atribui lui Isus, iar mesajul NT este mitologic, creat de Biserică.

Cel de al **treilea quest** pentru potretul istoric al lui Isus s-a bazat pe reconstituirea acestuia din datele istorice ale procesului de condamnare al lui Isus.

Problema însă rămâne în discuția despre caracterul nerealist al concepției despre filtrele de redare istorică a evangheliștilor. Au fost sau nu au fost reporteri și predicatori de încredere?

Portretul istoric al lui Isus poate fi realizat doar parțial pe baza unor surse externe exclusive. Un bun portret trebuie să reconsidere natura și corectitudinea relatărilor din evanghelii. Portretul are valoare apologetică pentru că poate fi studiată transmiterea corectă a evangheliei de la Isus la evangheliști și apostoli, veridicitatea și coerența teologică a evangheliei în NT.

Wolfgang Pannenberg (1928—) și limbajul faptelor, al istoriei și al Scripturii

Wolfgang Pannenberg (1928—) a fost un teolog german luteran important în discuția despre credință și istorie. Vine dintr-o familie atee, crescut în timpul războiului ww2. Pe deoparte este influențat de Barth și teologia întâlnirii cu Dumnezeu. Pe de alta, reacționează față de teologia seculară, ahistorică.

El s-a opus școlii dezistoricizante (remitologizante) a lui Bultmann și a căutat evidențele istoricității NT în analiza „limbajului faptelor”. Ca teolog apologet evidențialist, Pannenberg respinge teologia naturală și insistă că Dumnezeu poate fi cunoscut doar prin revelație în istorie.

Revelația creștină, conform lui, coincide cu interpretarea rațională a cursului istoriei. Paștele este un eveniment istoric atestat iar învierea lui Hristos are dovezi ce trebuie cercetate. Creștinismul este singura religie revelată, zice Pannenberg, și singura teorie istorică și socială care are cheia înțelegerii înțelesului istoriei universale.

Din acest motiv, cercetarea istorică are la Pannenberg sensuri care depășesc accepțiunea obișnuită. Aici intră relatările istorice, dovezile, mărturiile NT, transmiterea tradițiilor. El rămâne deschis față de provocările ateismului (Nietzsche) pentru a le considera și contracara. La Pannenberg, teologia trebuie să rămână sub controlul categoriilor și tematiche biblice, nu independentă, și trebuie să fie deschisă, proleptică, exploratoare nu închisă, reiterantă.

Relatarea învierii este tratată și din punctul de vedere al „argumentului antropologic în favoarea unei speranțe dincolo de moarte”. Poziția lui a fost criticată ca fiind prea aproape de Hegel sau Barth, printr-un anume tip nou de fideism, anume **teologia speranței (hope theology)**.

Varietate metodologică evanghelică: cinci tipuri principale de apologetică

După anii 1980s au fost propuse, ca sistematizare a metodelor de apologetică, în lumea protestantă, cinci tipuri principale de apologetică, dezvoltate și discutate mai ales în literatura anglo-saxonă (anglo-americană),

1. Metoda clasică

Metodă standard care a urmat după deismul din sec. 17, care procedează să demonstreze în argumente (pași) succesive existența lui Dumnezeu, omnipotența sa, și creștinismul ca revelație supremă. Această metodă are argumente de teologie naturală, istorică (explorare, cercetare), și apoi, de tip kerigmatic, proclamator al NT.

Teologia naturală stabilește existența lui Dumnezeu (ontologie, cosmologie, începând cu perioada medievală). Apoi argumente de finalitate istorică (teleo-logie) și etice (axiologie). Odată ce teismul (existența lui Dumnezeu) este validat, sunt acceptabile și minunile din NT și istorie și restul revelației.

A doua parte a apologeticii clasice este **demonstratio christiana**, care se concentrează pe evangheliile și NT, ca documente de încredere despre Isus Hristos, mântuitorul, care conduc și la stabilirea Bisericii ca principal martor, cu documente, al lui Hristos.

Mulți teologi catolici au folosit și ei metoda aceasta, dar nu sunt amintiți în manualele protestante. Este adevărat că la ei, **demonstratio christiana** ajunge să fie **demonstratio catholica**.

Richard Swinburne (1934—)

Richard Swinburne (1934—), profesor la Oxford, este un reprezentant important al metodei clasice. A scris mult, începând din 1970. O trilogie: **The Coherence of Theism** (1977, rev. 1993), **The Existence of God** (1979), și **Faith and Reason** (1981). **Is There a God?** (1996).

El stabilește probabilitatea principalelor doctrine creștine, în ipoteza că teismul este corect. A scris cinci lucrări pe subiectul aceste: **Responsibility and Atonement** (1989), **Revelation: From Metaphor to Analogy** (1992), **The Christian God** (1994), **Providence and the Problem of Evil** (1998), and **The Resurrection of God Incarnate** (2003).

Metoda lui Swinburne este metoda inductivă. El împrumută mult din metoda științifică. Așadar, el observă fenomenele, lansează o ipoteză explicativă și îi testează coerența și eficiența în explicarea fenomenelor în discuție.

În acest fel privește la realitate și încearcă să explice existența lumii, caracterul și originea ordinii fenomenelor, apariția vieții umane, posibilitatea miracolelor, faptul experienței religioase.

Ca explicație a acestor fenomene, el propune existența unui Dumnezeu omnipotent, omniscient, etern și moral drept – neprihănit – Dumnezeul teismului creștin. Această ipoteză, argumentează el, este credibilă pentru că este intern coerentă și explică bine fenomenele. El arată apoi că obiecțiile ridicate de problema răului nu contrazic această ipoteză.

Swinburne este un gânditor riguros. El lucrează mai mult ca un filozof, nu ca un teolog. El nu se uită prea tare la rațiunile inimii, de care vorbește Pascal.

O posibilă slăbiciune a metodei este folosirea ipotezelor probabile. Rezultatul argumentului stabilește doar o probabilitate, nu o certitudine. Dar probabilitățile devin puternice când sunt coroborate.

Norman Geisler (1932—)

Fondator și președinte al Southern Evangelical Seminary în Charlotte, North Carolina, Absolvent al Wheaton College are un PhD în filosofie la Loyola University în Chicago.

A scris singur o enciclopedie de apologetică, cuprinzătoare, într-un volum mare. Este un apologet clasic, în tradiția lui Augustine, Anselm, și Thomas Aquinas, precum și a lui Locke, Paley, și Warfield. Cărțile sale despre miracole arată că este și un discipol al lui C. S. Lewis.

Dezagreează cu presuppositionalistii argumentând că existența lui Dumnezeu și revelația creștină pot fi demonstrate. Împotriva evidentialiștilor susține că existența lui Dumnezeu este necesar să fie admisă aprioric, ca să poți arăta posibilitatea și faptul (realitatea) revelației și miracolelor.

2. Metoda evidentialistă

Folosită și de catolici, eg, Houtteville în sec. 18, foarte bine îi descrie pe Guitton și Küng, Teologii protestanți ca **Benjamin Warfield** and **Wolfhart Pannenberg** sunt adesea văzuți ca reprezentanți ai ei. De asemenea, teologi nord-americani cum sunt **John W. Montgomery**, **Clark Pinnock**, și **Gary R. Habermas**. **Swinburne**, scrie un volum întreg împotriva lui Hume despre **The Concept of Miracles** (1970). Tot din această perspectivă scriu și evangelicalicii R. Douglas Geivett și Gary Habermas (In Defense of Miracles, conferință).

N. Geisler vede următoarele abordări ale evidențianismului: rațională, istorică, arheologică, experiențială, și profetică.

Această metodă, așa cum au înțeles-o și aplicat-o protestanții, a luat forme diferite, dar cel mai des pune accentul pe prezentarea evidențelor externe despre valoarea credinței, adică pe minunile lui Isus și ale apostolilor, așa cum sunt descrise în NT.

Punctul tare: selectează probe și le prezintă credibilitatea. Punctul slab: Apelează la probe, la demonstrație și la impunerea lor, prin logică, ca și cum oamenii nu sunt păcătoși și nu vor respinge orice demonstrație. Bineînțeles, însă sunt două forme de oameni.

Tema învierii lui Isus este centrală în această formă de apologetică. Faza a doua a metodei clasice (demonstratio christiana) coincide cu metoda evaluării evidențelor. Cele două metode însă nu au aceeași atitudine față de teologia naturală, adică teologia clasică o acceptă, iar teologia evidențianistă nu o consideră necesară.

Teologi care s-au ocupat de înviere: Evangelicul William Lane Craig a publicat studiul, **Fiul Învie**, și l-a republicat ca **Knowing the Truth about the Resurrection**. Craig and Gary Habermas, se folosesc de giulgiul din Torino, în argumentul lor despre înviere, the Shroud of Turin. Catolicul Gerald O'Collins a scris o serie de publicații despre înviere și istoricitatea NT.

Obiecții față de înviere au fost ridicate de luteranul Gerd Luedemann, a discipule of Bultmann, pentru care învierea este o mitologie creată pe bază de vise și viziuni, de către creștinii îndurerați, care se simțeau vinovați de trădarea lui Isus și de crucificarea acestuia. Pentru catolicul Edward Schillebeeckx, O.P., este o mitologie pornită din dorința de iertare a ucigașilor lui Isus. Gruparea Jesus Seminar are membri, ca John Dominic Crossan, care resping învierea ca o invenție a scribilor creștini din perioada imediat următoare apostolilor, care erau însetați de putere și supremație ideologică.

Anglican N. T. Wright, în **The Resurrection of the Son of God** concluzionează că : “the historian has no option but to affirm both the empty tomb and the ‘meetings’ with Jesus as ‘historical events’.” Învierea fizică a lui Isus nu este doar o condiție suficientă, dar și necesară pentru a înțelege mărturia mormântului gol și a aparițiilor (a întâlningrilor) cu ucenicii.

3. Metoda cumulativă („cazuri cumulate” - presupozitionalism și evidențianism?)

Această metodă nu se bazează pe argumente progresive (pași), nici pe silogisme. Nu se bazează pe teologia naturală. Ea propune o ipoteză, și pe urmă verifică toate ipotezele posibile, în lumina faptelor. În urma analizei, se indică faptul că ipoteza adevărului creștin este cea mai credibilă și susținută de analiza de cazuri (evidențe), de convergența (dinamismul cumulativ) a probelor analizate.

Paul D. Feinberg, un susținător al metodei cumulative, rezumă astfel această metodă:

It is a broad-based argument with many subjective and objective elements. They require some explanation and in some cases can be seen as reinforcing one another to strengthen the case for Christian theism. The case is like a lawyer's brief. The claim is that Christian theism gives the most plausible explanation of all the evidence.

Practic, metoda cumulativă este o metodă psihologizantă, de tip presupozitionalist și evidențialist, care datorează mult tradiției apologetice a lui C. S. Lewis. Alt teolog, Basil Mitchell, se pare că de la el vine acest nume. Este folosită mult în Biserica Anglicană. În ce-i privește pe catolici, aici se includ John H. Newmann, C.K. Chesterton, Paul de Broglie, în general, cei interesați de literatură și dialogu cu cunoașterea științifică.

De asemenea, este o metodă de măsurare comparativă a criteriilor și a gradului de satisfacție, în mod progresiv, cumulativ. De aceea, apare o primejdie, ca să stabilească **creștinismul ca cea mai bună explicație, nu ca singura viabilă explicație.**

Este o metodă inductivă, progresivă, o metodă istorică și de diagnostic. Apologetul este un detectiv care pleacă de la analiza probelor și martorilor și ajunge la teorie. Sau, ca un mecanic, care pune diagnosticul pe baza de evidențe și găsește în final soluția.

4. Metoda presupozitionalistă (și psihologizantă?)

Ca metodă apologetică protestantă, această metodă se sprijină pe ideea că rațiunea umană este atât de deteriorată de păcat că nu poate interpreta evidențele corect ca să ajungă la o concluzie finală bună. De aceea, presupozitionaliștii pleacă de la ideea că învățătura Bibliei este corectă. Ei constată apoi că această concepție de viață este coerentă, ca explicație, în timp ce alte concepții nu sunt coerente. Uneori, chiar se trage concluzia că fără să admiți realitatea existenței lui Dumnezeu și a adevărului său absolut, viața nu are sens și logică. W. Craig comentează că aici este și marea slăbiciune a metodei, admiterea apriorică a concluziei pe care vrea să o stabilească (*petitio principii*, cerșirea consimțământului asupra cercetării propuse)

As practiced by Protestants, this position normally rests on the premise that human reason has been so damaged by sin that evidential apologetics is fruitless. Presuppositionalists therefore begin by assuming that the teaching of the Bible is true. Setting out from this axiom, the apologist argues that biblical revelation yields a coherent explanation of our experience in the world, and that other worldviews are, in comparison, incoherent.

Reprezentanți protestanți: Cornelius Van Til, Gordon H. Clark, Francis Schaeffer, Gregory L. Bahnsen, and John M. Frame. Există și reprezentanți sau utilizatori catolici, care îi urmează pe Augustine și Anselm, care vorbesc despre “creința care caută înțelegere”.

Carl F. H. Henry (1913–2003)

Carl F. H. Henry (1913–2003), baptist, a sprijinit această metodă a presupuziționalismului. A scris **Remaking the Modern Mind** (1946) și **Giving a Reason for Our Hope** (1949), în care a acuzat tendințele relativiste și naturaliste din filosofia modernă și a argumentat că în Creștinism se află cea mai înaltă formă de raționalitate.

A scris în șase volume cartea **God, Revelation and Authority** (1976–1983) unde afirmă că în orice sistem „axioma fundamentală nu este demonstrabilă” (“the basic axiom of every system is undemonstrable”). Pentru religia revelată, revelația este axioma fundamentală. Pentru protestanți aceasta este în Sf. Scriptură, cuvântul lui Dumnezeu. De la această axiomă, Henry argumentează că apologetica trebuie să arate consistența internă a axiomelor creștine, în opoziție cu alte religii, nu să demonstreze axiomele fundamentale despre Dumnezeu, care nu sunt demonstrabile.

În contrast cu apologetica clasică și cea evidențialistă, școala presupuziționalistă neagă faptul că intelectul neiluminat, ne-mântuit poate să raționeze despre religia revelată. Afirmă însă, împreună cu Calvin și Luter, că rațiunea mântuită, bazată pe credință poate să înțeleagă evidențe din lume, evidențele (probe) istoriei creștine în NT și în Biserică.

5. Metoda epistemologiei „reformate” (o iluminare spirituală și logică clară)

În anii recentți, un număr de teologi reformați din Calvin College in Grand Rapids, Michigan, au dezvoltat o apologetică spunând că fără evidențe (probe, dovezi), interpretate corect nimeni nu poate crede. Apologetica lor se numește reformată pentru că se bazează pe conceptul lui Calvin că Dumnezeu a pus în fiecare om o înclinație spre Dumnezeu și religie (he divinitatis sensum and semen religionis), spre cunoașterea lui Dumnezeu. Metoda afirmă un moment al cunoașterii interioare, iluminate, când mintea face conexiuni și îl înțelege deodată pe Dumnezeu. Se bazează pe „mărturia naturală a sufletului creștin”, eng.: “testimony of the naturally Christian soul” (Tertullian), înțelescă ca o mărturie interioară a spiritului (conceptul lui Calvin, *testimonium Sancti Spiritus internum*). Plantinga afirmă că primul care a folosit-o este Thoma Aquinas. Apare și la autori ca Bautain și Gratry și urmașii / discipolii lui Marechal și Lubac.

Folosirea normală a cunoașterii umane, a facultăților cognitive ne duce spontan la recunoașterea adevărurilor teiste despre Dzeu și creștinism, chiar dacă nu s-a parcurs un drum explicit al rațiunii care demonstrează.

În acest sens, îl înțelegem pe Dumnezeu, fără un efort de deducție, ci printr-o experiență a coerenței în cunoaștere, spontană.

Reprezentanți: **Alvin Plantinga și alții (Nicholas Wolterstorff, George Mavrodes, William Alston, Bautain, Gratry, etc).**

Potrivit lui Alvin Plantinga, se poate spune că Thomas Aquinas și Calvin sunt de acord că mintea umană funcționează bine în într-un mediu normal, dacă acceptă credința creștină, chiar dacă nu știe toate dovezile despre Dzeu. Cunoașterea aceasta este una imersată în har și context normal și ajunge la Dzeu, chiar și fără toate dovezile posibile.

CONCLUZII